

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ
ગ્રામવિદ્યા શાખા – તૃતીય વર્ષ બી.આર.એસ.
રૂરલ હોમસાયન્સ મેનેજમેન્ટ એન્ડ હેલ્થ (ગૃહવિજ્ઞાન)
વિષય :- ગૃહવ્યવસ્થા પેપર નં – ૬

❖ **પ્રસ્તાવના:-**

કોઈપણ દેશની સફળતા તેમજ તેની પ્રગતિ તેનાં જન સામાન્યનાં કુટુંબની ગૃહવ્યવસ્થા ઉપર આધારિત છે. ગૃહવ્યવસ્થા અત્યંત વ્યાપક છે. ગૃહવ્યવસ્થા એ બે શબ્દોનાં સંયોજનથી બનેલ છે. જેને આપણે 'ગૃહ' અને વ્યવસ્થા કહીએ છીએ.

આવાસ મનુષ્ય માટે જીવન જરૂરી વસ્તુઓમાંની એક છે. આદિમાનવ ગુફાઓમાં આશ્રય લેતો હતો. પરંતુ માનવીય સભ્યતાની સાથે આવાસ ક્ષેત્રે ઘણાં તકનીકી વિકાસો પણ થયા છે. આ વિકાસનો લાભ ઉઠાવી માનવે આવાસના પ્રકાર તથા આકારનાં ઘણાં ફેરફારો કર્યા છે. આવાસ હવે ફક્ત પ્રાકૃતિક આપદાઓથી બચવા માટેનું સ્થાન નહીં પણ પરિવારના વિકાસ માટેનું એક સ્થાન છે. આવાસ માનવની આર્થિક, સામાજિક અને માનસિક જરૂરિયાતોને સંતોષવામાં અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. લગભગ બધાજ પરિવારો માટે આવાસ એક સ્વાસ્થ્યપ્રદ, આરામદાયક અને કલાત્મક લાગણી સંતોષવાનું સ્થાન હોવું જોઈએ.

❖ **એકમ – ૧**

(૧) જીવનમાં આવાસનું મહત્વ અને જરૂરિયાતો-

➤ ભારતમાં આવાસની સમસ્યા.

(૧) વાસ્તવિક પરિસ્થિતિનું અવલોકન	(૪) આવાસ ક્ષેત્રની જરૂરિયાતોનાં ઉકેલ
(૨) ભારતમાં રહેઠાણની સમસ્યા	(૫) રહેઠાણની જરૂરિયાતો નક્કી કરતાં પરિબળો
(૩) આજની પરિસ્થિતિ	

(૨) મકાનનાં આયોજનનાં સિદ્ધાંતો-

(૧) આવાસની દિશા	(૬) બહુ ઉપયોગી ઓરડા
(૨) આવાસનો બાહ્ય દેખાવ	(૭) આંતરિક પરિભ્રમણ
(૩) એકાંત	(૮) હવા - ઉજાશ
(૧) બાહ્ય (૨) આંતરિક	(૯) સ્વચ્છતા
(૪) ઓરડાની જૂથબંધી	(૧૦) ફર્નિચર
(૫) મોકળાશ	

(૩) આવાસ વિષયક નાણાંકીય આયોજન -

➤ વિવિધ નાણાંકીય સ્ત્રોતો.

(૧) સરકાર સમક્ષ ગીરવે મુકીને	(૪) સહકારી બેંક
(૨) ખાનગી નાણાં ધીરનાર શ્રોફ	(૫) વિમા કંપની.
(૩) સરકારી બેંક	

(૪) મકાનની પસંદગી કરતી વખતે અસર કરતાં પરિબળો-

(૧) જમીનનો પ્રકાર	(૪) ઘરની બાંધણી
(૨) ઘરનું સ્થાન	(૫) હવાની હેરફેરનો પ્રબંધ
(૩) સૌંદર્ય	(૬) અન્ય સગવડતા

❖ **એકમ – ૨**

(૧) આવાસ આયોજનનાં વિવિધ નકશાઓ -

(૧) સાઈટ પ્લાન	(૪) એલેવેશન પ્લાન
(૨) ફ્લોર પ્લાન	(૫) પર્સપેક્ટીવ વ્યુ પ્લાન
(૩) ક્રોસ - સેક્સન પ્લાન	

(૨) રહેઠાણ માટે જમીનની પસંદગીમાં અસર કરતાં પરિબળો -

(૧) કુદરતી પરિબળો	(૩) નાણાંકીય અને કાયદાકીય મુદ્દાઓ
(૨) બાહ્ય સેવાઓ	(૪) બાંધકામનાં ધોરણો

(૩) બાંધકામમાં વપરાતી સામગ્રીમાં તેનાં ગુણધર્મો, પ્રકારો અને ઉપયોગ -

(૧) ઈંટ	(૩) સિમેન્ટ	(૫) લાકડું, વગેરે.
(૨) પથ્થર	(૪) ચૂનો	

❖ એકમ - ૩

(૧) ઘર બનાવવામાં બાહ્ય - વિસ્તારના આયોજનને અસર કરતાં પરિબળો-

- (૧) સૂર્યનો પ્રકાશ
- (૨) આબોહવા
- (૩) પ્રાપ્ત જમીનની માટીનો પ્રકાર
- (૪) પ્રાપ્ત જમીનનો આકાર અને ઢાળ
- (૫) કુટુંબની જરૂરિયાતો અને પસંદગી
- (૬) જમીનમાંથી પસાર થતી પાણી, વિજળી વગેરેની લાઈન
- (૭) કુટુંબીજનોની પોતાના સંસાધનો વાપરવાની તૈયારી

(૨) ફર્નિચરનું મહત્વ તેનાં પ્રકારો-

- (૧) વસ્તુના આધારે ફર્નિચર
- (૨) કિંમતના આધારે ફર્નિચર

(૧) વસ્તુના આધારે ફર્નિચર -

- (૧) લોખંડનું ફર્નિચર
- (૨) રેગઝીનનું ફર્નિચર
- (૩) પ્લાસ્ટિકનું ફર્નિચર
- (૪) સ્ટીલનું ફર્નિચર
- (૬) વાંસનું ફર્નિચર

(૨) કિંમતના આધારે ફર્નિચર -

- (૧) ઓછી કિંમતને આધારે
- (૨) મધ્યમ કિંમતના આધારે
- (૩) વધુ કિંમતના આધારે

(૩) ફર્નિચરની પસંદગી કરતી વખતે અસર કરતાં પરિબળો -

(૧) આર્થિક બજેટ	(૭) ડિઝાઈન
(૨) ટકાઉપણું	(૮) રૂમની જરૂરિયાત
(૩) ઉપયોગિતા	(૯) મટિરીયલ
(૪) ગુણવત્તા	(૧૦) આરામ દાયક
(૫) સાઈઝ	(૧૧) સાઈઝ અને વેઈટ
(૬) કલર	(૧૨) ઉંમર

(૪) ફર્નિચર ગોઠવણીનાં સિદ્ધાંતો :-

(૧) કેન્દ્રસ્થાન	(૬) જરૂરિયાત
(૨) પેસેજ	(૭) સમતોલન
(૩) મોટા ફર્નિચર	(૮) આકાર
(૪) ગૃપ ફર્નિચર	(૯) રૂમની સાઈઝ
(૫) અવરોધક	(૧૦) ઉપયોગિતા

❖ એકમ - ૪

❖ લાઈટીંગ અને વેન્ટિલેશન -

(૧) લાઈટીંગનું મહત્વ અને પ્રકાર:-

- (૧) કુદરતી
- (૨) કૃત્રિમ

(૨) જુદા જુદા રૂમોની લાઈટીંગ-

- (૧) બેઠકરૂમ
- (૨) બેડરૂમ
- (૩) બાળકોનો રૂમ
- (૪) ડાયનીંગ રૂમ
- (૫) કિચનરૂમ

(૩) ડિઝાઈનનાં પ્રકાર -

(૧) મોડર્ન ડિઝાઈન	(૩) ડેકોરેટીવ ડિઝાઈન
(૨) ટ્રેડીશનલ ડિઝાઈન	(૪) સ્ટ્રક્ચરલ ડિઝાઈન

❖ **એકમ -૫**

(૧) રંગયોજનાં તેનું વર્ગીકરણ :-

- (૧) રંગયોજના (ચક્ર)
- (૨) રંગયોજનાના પ્રકાર

(૨) બજાર -

- (૧) બજારના પ્રકાર
- (૨) બજારનું વર્ગીકરણ

(૩) ક્રેડિટ :-

- (૧) ક્રેડિટ એટલે શું ?
- (૨) ક્રેડિટના પ્રકાર
- (૩) ક્રેડિટના માધ્યમો

❖ **પ્રાયોગિક કાર્ય :**

- (૧) ગરીબવર્ગનો હાઉસ પ્લાન બનાવવો
- (૨) મધ્યમવર્ગનો હાઉસ પ્લાન બનાવવો
- (૩) શ્રીમંતવર્ગનો હાઉસ પ્લાન બનાવવો
- (૪) નીચેનાં હાઉસનાં મોડેલ બનાવવા
 - (૧) ફ્લેટ (૨) ટેનામેન્ટ (૩) રો- હાઉસ (૪) ડુપ્લેક્ષ
- (૫) ઓફિસરૂમનો પ્લાન બનાવવો
- (૬) જેલીમાંથી બનાવવામાં આવતો સુશોભનનો નમૂનો
- (૭) માર્કેટ (બજાર) નું સર્વેક્ષણ કરવું.
- (૮) રંગચક્ર તૈયાર કરાવવું.
- (૯) ચાલુ બાંધકામ વાળા મકાનની પ્રશ્નાવલી તૈયાર કરાવવી
- (૧૦) સરકારી બેંક અને સહકારી બેંકની મૂલાકાત લઈ તેમની કાર્ય યોજનાનું સર્વેક્ષણ કરવું.

❖ **સંદર્ભ ગ્રંથો :-**

- (૧) આવાસ : આંતરિક અને બાહ્ય આયોજન
 - લેખક - ડૉ. શ્રીમતી વિણા ગંડોત્રા
 - ડૉ. શ્રીમતી મનિષા શુક્લ
 - શ્રીમતી અમી દિવેટીયા
- (૨) મકાનની માવજત.
 - લેખક - મન્વીતા બારાડી
 - બી.આર. બાલચન્દન
- (૩) ગૃહવ્યવસ્થાનો પરિચય - મધુબેન વી. ઠક્કર
 - જયશ્રીબેન પુજારા
- (૪) Aavas Ov. gkinmaR IyvS4a
 - I ek - sDa goy5I
 - pKaxk - &ImtI sXl j B
- (૫) gk pBN2 Ov. bj 3
 - I ek - sDa goy5I
- (૬) 6re Ubj 3 Ov. kayRik t pBN2
 - I ek - DaRbe a wagR |